

A MAGYAR AUTONÓM TARTOMÁNY NÉPMOZGALMÁNAK EGYES KÉRDÉSEIRŐL

Írta Veress Gyula

A társadalmi-gazdasági statisztika egyik legérdekesebb és egyben a tömegek által legkevésbé ismert területe a népmozgalmi statisztika vagy demográfia.

A demográfia a *demos* görög szóból ered és a nép (lakosság) leírását, tanulmányozását jelenti. Mint a társadalmi-gazdasági statisztika egyik ága, a lakosság létszámának alakulásával, valamint a lakosságon belül végbemenő szerkezeti (strukturális) változások vizsgálatával foglalkozik.

A lakosság létszáma és szerkezeti megoszlása nem állandó, hanem a gazdasági-társadalmi élet változásának, fejlődésének megfelelően, szüntelen változásban, mozgásban van.

A lakosság létszámának változását kétféle mozgás befolyásolhatja:

- a) természetes mozgás (természetes szaporulat);
- b) mechanikus mozgás (mechanikus szaporulat).

A természetes mozgás (születés, elhalálozás, házasságkötés stb.) a lakosság újratermelődése következtében előálló népszaporulatot jelenti.

Mechanikus mozgásnak a lakosság helyváltoztatásával járó (egy közigazgatási egységbe való be- vagy elvándorlás) szaporulatot nevezünk.

A lakosság létszáma egyetlen társadalmi rendszerben sem alakul a vak véletlen módján. A lakosság természetes és mechanikus mozgása mindig az adott társadalom gazdasági feltételeitől, társadalmi-termelési viszonyainak sajátosságától függ, ezeknek megfelelően szaporodik vagy csökken.

A lakosság létszámának és szerkezeti megoszlásának alakulásáról legbiztosabban a népszámlálások tájékoztatnak. Teljes vagy részletes népszámlálást már az antik birodalmak fennállása idején is tartottak. Ezeknek célja az volt, hogy a gazdasági-politikai hatalom birtoklása céljából (adófizetés, rabszolga munkaerő, hadkötelezettek létszáma) megfelelően tájékoztassák a hatalom birtokosait.

A hűbéri és kapitalista rendszerekben a népszámlálásokat magasabb fokon, szervezettebb módon bonyolították le, de céljuk ugyanaz maradt, éspedig a kizsákmányoló osztályok uralmának megerősítése és fenntartása.

A szocialista gazdasági rendszer sem nélkülözheti a népszámlálásokat. Ezeknek azonban más céljuk és tartalmuk van. A szocialista gazdasági rendszerben a társadalmi termelés helyes megszervezése és elosztása megköveteli, hogy ismerjük a lakosság létszámát és összetételét. De ismerni kell azt is, hogy a gazdasági-társadalmi életben végbemenő mélyreható változások hogyan tükröződnek a lakosságban, hogyan hatottak a lakosság létszámának alakulására, és milyen változásokat idéztek elő annak szerkezeti megoszlásában.

A Román Népköztársaságban ezzel a céllal tartották a felszabadulás

utáni két népszámlálást 1948. január 25-én, illetve 1956. február 21-én.

A népszámlálások rendkívül költségesek. Megtartásuk csak nagyobb időközökben lehetséges. Ez annál is inkább indokolt, mivel a lakosság létszámában és szerkezeti megoszlásában csak hosszabb időszak eltelte után figyelhető meg lényeges változás.

A népmozgalmi jelenségek követését és különösen a lakosság újratemmelődésével és helyváltoztatásával járó jelenségek vizsgálatát azonban nem lehet kizárólag a népszámlálásokra korlátozni. Mivel a népmozgalmi jelenségek (születés, halálozás, vándorlás stb.) folyó jellegűek, szükségessé vált ezek folyamatos követése, tanulmányozása is. E célból szervezték meg a népmozgalom folyamatos nyilvántartását, amelyet a néptanácsok anyakönyvi hivatala és a milícia illetékes osztályai végeznek.

A lakosság népmozgalmi jelenségeinek tanulmányozása rendkívül sok érdekes és nagyfontosságú kérdést vet fel. Mindenekelőtt vizsgáljuk meg ezeknek a kérdéseknek egy részét a természetes szaporulattal kapcsolatosan, a Magyar Autonóm tartományra vonatkoztatva.

A természetes mozgással kapcsolatos mutatószámok közvetlenül bizonyítják a népi hatalom éveiben országunk területén végbement mélyreható változásokat.

Feltétlenül tanulságos e mutatók alakulásának bemutatása:

Mutatók (ezrelékben)	Évek		
	1938	1955	1956
Élve született	25,5	24,1	23,1
Elhalálozás	16,6	9,8	10,4
Természetes szaporulat	8,9	14,3	12,7

Ezek az adatok mindennél világosabban bizonyítják népi demokratikus rendszerünk messzemenő gondoskodását. A táblázat szerint 1955 és 1956-ban a természetes szaporulat jelentősen felülmúlja az 1938-as színvonalat. Ennek az a magyarázata, hogy a népi hatalom éveiben nagymértékben csökkent az elhalálozás.

A Magyar Autonóm Tartományban az élveszületés és elhalálozás tekintetében eredményeink az országos átlaghoz viszonyítva is jónak mondhatók: 1956-ban az élveszületés arányszáma országosan 24,3%, az elhalálozási arányszám 10,0%. A mi arányszámaink tehát az átlag körül mozogtak.

Az elhalálozás nagyfokú csökkenése elsősorban a gyermekhalandóság igen nagymérvű csökkenésének köszönhető. Ismeretes, hogy a felszabadulás előtti Romániában a gyermekhalandóság százaléka világviszonylatban igen magas volt. A megjavult egészség- és csecsemővédelem, a számtalan szociális juttatás és segítség lehetővé tette, hogy tartományunkban például 1955-ben 6,4%-ra, 1956-ban 6,9%-ra csökkent a gyermekhalandóság. Ezek az arányszámok jobbakként, mint az országos átlag, amely 1955-ben 7,8%, 1956-ban 8,1% volt.

Az általános halandóság és a gyermekhalandóság csökkenése következtében megnövekedett az átlagos életkor is. Míg 1930-ban az átlagos

életkor 36 év körül mozgott, 1956-ban a nagymértékben csökkent általános halandóság és főleg a gyermekhalandóság csökkenése eredményeként 54 évre emelkedett.

Az általános halandóság és a gyermekhalandóság csökkenése a megjavult egészségügyi viszonyokon és szociális intézkedéseken kívül azzal is magyarázható, hogy egyre fokozódó egészségügyi propagandánk ösztönzésére a betegek és szülő anyák egyre szívesebben veszik igénybe az egészségügyi szervek és intézmények segítségét. Jellemző erre, hogy 1956-ban a szülő anyák 61,2%-a kórházban vagy szülőotthonokban szült, 436,1 % -a otthon, orvos vagy szülésznő segítségével, és csupán 2,7%-a nem vette igénybe orvos vagy más egészségügyi személy segítségét.

Az élveszületés, elhalálozás és a gyermekhalandóság arányszáma nem alakul egyformán a tartomány minden rajonjában. Ennek bemutatására közöljük az alábbi táblázatot 1956-ra vonatkozóan:

Rajonok	Élve születés	Elhalálozás	Természetes szaporulat	1 éven alóli elhalálozás (százalékban)
	(ezrelékben)			
1. Csík	20,7	11,0	9,7	8,7
2. Gyergyó	21,2	9,3	11,9	5,8
3. Erdőszentgyörgy	24,1	10,8	13,3	5,9
4. Keresztúr	20,7	11,3	9,4	5,2
5. Kézdivásárhely	23,4	11,0	12,4	6,7
6. Maroshévíz	26,1	11,2	14,9	8,8
7. Régen	26,3	11,3	15,0	8,5
8. Sepsiszentgyörgy	21,1	9,9	11,2	6,4
9. Udvarhely	24,4	11,2	13,2	7,8
10. Marosvásárhely rajon	26,3	10,2	16,1	5,4
11. Marosvásárhely város	17,2	7,4	9,8	4,9

Legmagasabb az élveszületés arányszáma Marosvásárhely, Régen, Maroshévíz rajonokban. A három rajon közül azonban csupán Marosvásárhely rajonban alakult kedvezően az élveszületés mellett az elhalálozási arányszám is, mert míg Maroshévíz és Régen rajonban az elhalálozási arányszám meghaladja a tartományi átlagot, Marosvásárhely rajonban ez a tartományi átlag alatt maradt.

A természetes szaporulat arányszáma Keresztúr és Csík rajonokban, valamint Marosvásárhely városban a legalacsonyabb, ami a születési arányszám alacsony voltával magyarázható.

A gyermekhalandóság Csík, Maroshévíz és Régen rajonban a legmagasabb. Ennek oka többek között abban rejlik, hogy a rajonok lakosságának egy része hátramaradt, nem veszi igénybe az egészségügyi intézmények nyújtotta lehetőségeket. Azonkívül az egészségügyi felvilágosító munka sem mindig felel meg a követelményeknek.

Az általános halandóság és a gyermekhalandóság további csökkentése érdekében tovább fokozzuk az egészségügyi felvilágosító munkát, ki-

szélesítjük a kórházak, egészségügyi intézmények hálózatát, tovább javítjuk a gyógyszerellátást és az orvosi szolgálatot.

*

A lakosság mechanikus mozgása is rendkívül érdekes kérdéseket vet fel. A felszabadulás előtt a Székelyföld lakosságának mechanikus mozgása feltűnően erős volt, különösen az elvándorlást illetően. A szűkös anyagi feltételek és a viszonylagos túlnépesedés következtében ezek kényszerültek arra, hogy elvándoroljanak, és az ország más részein (főleg a városokban) próbáljanak maguknak megélhetést biztosítani. Ennek következtében az évi vándorlási különbözet (be- és elvándorlás közötti különbség) 3000—4000 körül mozgott.

A szocialista gazdasági rendszer sem küszöböli ki a lakosság mechanikus mozgását. Egyes vidékek iparosítása, új üzemek, építőtelepek stb. létrehozása megkívánja, hogy a lakosság bizonyos része — ideiglenes vagy állandó jelleggel — lakhelyet cseréljen. Így például a városok iparosítása következtében növekedik a munkaerő iránti kereslet. Ez a munkaerő elsősorban a közeli falvak lakosságából verbuválódik. Az ezzel járó lakhelyváltozás úgynevezett szükséges mozgás, mivel a gazdasági élet fejlődése eredményezi.

A Magyar Autonóm Tartomány iparosodása következtében a lakosság vándorlási különbözete évről-évre csökkent. Így 1955-ben csupán 629 volt. Ez a szám azonban még így önmagában keveset mond. Ha azonban figyelembe vesszük, hogy az 1955-ös év folyamán a Magyar Autonóm Tartományba az ország más tartományaiból 7236 személy jött be és 7865 személy távozott, azonnal nyilvánvalóvá válik, hogy az egyébként nem magas elvándorlási különbözet mögött (7865—7236=629) valójában számottevő tömegek elmozdulásáról, helyváltoztatásáról van szó. Ha ehhez még hozzászámítjuk azt, hogy a tartományon belül 7401 személy cserélt lakhelyet — költözött egyik rajonból a másikba, vagy faluról városra, vagy éppen fordítva — könnyen rájövünk, hogy rendkívül lényeges kérdésről van szó.

A kérdés behatóbb elemzése fontos következtetésekre jogosít. Elöljáróban azonban vizsgáljuk meg a következő táblázatokat:

A Magyar Autonóm Tartományba bevándoroltak és onnan elvándoroltak létszámának alakulása 1955-ben:

A h o n n a n j ö t t e k				Összesen
Sztálin tartomány	Kolozsvár tartomány	Magyar Autonóm Tartomány	Más tartományok	
2400	1539	7401	3297	14637

A h o v a m e n t e k				Összesen
Sztálin tartomány	Kolozsvár tartomány	Magyar Autonóm Tartomány	Más tartományok	
2806	1299	7401	3760	15 266

A két táblázat szerint a Magyar Autonóm Tartomány lakosságának helyváltoztatással járó mozgása a két szomszédos tartomány, Sztálin és Kolozsvár tartományok felé a lehangsúlyozottabb. Sztálin és a Magyar Autonóm Tartomány közötti vándorlási különbözet — 460 fő; Kolozsvár és a Magyar Autonóm Tartomány között pedig — 240 fő. Ezek a vándorlási különbözete nem volnának nagyok, ha azonban a valóságban — egyik tartományból a másikba — lakhelyet cseréltek számát vesszük tekintetbe, könnyen megállapíthatjuk, hogy nem csupán úgynevezett szükségesség (a népgazdaság érdekében történő) lakhelyváltoztatásról van szó, hanem igen jelentős számú lakhelycsere történik gazdasági-szervezési hibák következtében, például nem eléggé helyes munkaerőtoborzás vagy éppen egyéni, spekulatív okok miatt.

Az 1956-os év adatai még inkább alátámasztják következtetésünk helyességét. E célból közöljük a következő táblázatot:

A be- és elvándorlásmegoszlása kategóriánként 1956-ban:

M u t a t ó	Össze- sen	Mun- kás	Tisztvisel- ő	Egyéni paraszt	Eltartott	Be nem vallott foglal- koztatás	Más kate- gória
Bevándorlás	15.43	3.104	2.252	1.266	6.594	1.257	966
Elvándorlás.....	15.76	4.013	2.270	1.054	6.526	968	934
Vándorlási különbözet	-326	-909	--18	+212	+ 68	+289	+ 32

E táblázat adatai szerint a legtöbb lakhelyváltoztatást a munkás, tisztviselő és egyéni paraszt kategóriájú egyéneknél és az eltartott személyeknél tapasztaljuk. A be- és elvándorlás 1956-ban is főleg Sztálin és Kolozsvár tartomány felé irányult. Vegyük sorra most kategóriánként a be- és elvándorlást. A munkásoknál a vándorlási különbözet —909. Ez a létszám elsősorban a szomszédos tartományok felé irányult. Az egyébként nem nagy vándorlási különbözet mellett (—909) azonban a be- és elvándorlás következtében több mint 7000 személy változtatott lakhelyet. Ezt a nagyfokú mozgást semmiképpen nem tekinthetjük szükségesség mozgásnak. Különösen áll ez a megállapítás a tisztviselő kategóriára. Itt a be- és elvándorlás majdnem kiegyenlíti egymást, a vándorlási különbözet mindössze —18. Ez azt jelenti, hogy ahány tisztviselő elköltözött a Magyar Autonóm Tartományból, majdnem ugyanannyi költözött más tartományokból a Magyar Autonóm Tartományba, és a be- és elvándorlás következtében több mint 4500 személy cserélt lakhelyet. Ez a helyzet, úgy véljük, semmiképpen sem előnyös a népgazdaság szempontjából. Jobb munkaerőelosztással, helyesebb munkaerőgazdálkodással

lényegesen csökkenteni lehetne a tisztviselők mechanikus mozgását.

Az egyéni parasztok ki- és elvándorlását közvetlenül nem igen lehet szabályozni. Ez a kategória egyébként leginkább helyhez kötött a legtöbb termelőeszköz, a föld helyhez kötöttsége miatt.

A munkások, tisztviselők és egyéni parasztok — vagyis az aktív lakosságnak ezek a kategóriái — általában nem egyénileg, hanem családjukkal, az általuk eltartott személyekkel költöznek egyik helységről a másikba. Az említett adatok alapján több mint 13 000 eltartott személy cserélt lakhelyet. E kategória mechanikus mozgásának csökkentése kizárólag az előbbi kategóriák mozgásának korlátozása, szabályozása révén lehetséges.

Ha az előbbi kategóriák mechanikus mozgásának egy része úgynevezett szükséges mozgásnak tekinthető, semmiképpen sem sorolhatjuk ide a „be nem vallott foglalkozású” és más kategóriájú egyének lakhelyváltoztatását. Ezek az egyének nem a népgazdaság érdekében költöznek egyik helységről a másikba, egyik tartományból a másikba, hanem egyéni és igen sok esetben spekulatív célból. Az ilyen kategóriájú egyének első sorban a városok felé tájékozódnak, s mivel mozgásuk nem tekinthető szükséges mozgásnak, betelepedésükkel csak a városok túlszűfoltóságát fokozzák. Figyelemre méltó, hogy például Marosvásárhelyre az elmúlt évben 1650 be nem vallott foglalkozású vagy más kategóriájú egyén költözött be.

A lakosság helyváltoztatással járó úgynevezett mechanikus mozgása igen nagy anyagi kiadásokkal jár, munkaidő veszteséget okoz, bonyolult adminisztrációt igényel, s ezenkívül növelheti városaink egyébként is nagy túlszűfoltóságát. Eppen ezért helyi államhatalmi és gazdasági szerveinknek a népgazdaság és tartományunk fejlődése érdekében tanulmányozniok kell ezt a kérdést. Olyan célravezető intézkedésekre van szükség, amelyek valóban hozzájárulnak e kérdés megoldásához.

*

A természetes szaporulat következtében a Magyar Autonóm Tartomány lakosságának létszáma az utóbbi években jelentősen emelkedett. Ezt bizonyítja a következő táblázat is.

*A Magyar Autonóm Tartomány összlakosságának alakulása
1930—1956 között*

Megnevezés	1930 december 29	1941 április 6	1948 január 25	1956 február 21
A Magyar Autonóm Tartomány lakossága.....	636.112	697.889	668.983	731.361
% ban 1930-hoz viszonyítva	100,0	109,7	105,2	115,0

E táblázat szerint, 1930—1941 között (tehát több mint 11 év alatt) a Magyar Autonóm Tartomány lakossága 61.777 fővel emelkedett, ami 9,7%-os emelkedést jelent. Ezzel szemben 1948—1956 között, tehát valamivel több mint 8 év alatt, 62.378 fő emelkedésről tudósítanak a népszámlálások. Az említett adatok szerint 1930—1941 között a Magyar

Autonóm Tartomány lakossága évenként átlagosan 0,84%-kal, 1948—1956 között 1,12%-kal szaporodott.

Az összlakosságon belül a városi és falusi lakosság létszáma nem fejlődött ugyanabban az ütemben,

A városi és falusi lakosság létszámának alakulása 1930—1956 között:

Megnevezés	1930	1941	1948	1956
Városi lakosság	87.512	105.939	102.830	208.795
%-ban 1930-hoz viszonyítva	100,0	121,2	117,6	238,9
Falusi lakosság	548.700	591.950	566.153	522.566
%-ban 1930-hoz viszonyítva	100,0	107,9	103,2	95,2

Táblázatunk szerint az elmúlt időszak alatt a városi lakosság létszáma megkétszereződött. Különösen 1948—1956 között érezhető ugrás-szerű fejlődés. Ez elsősorban a városok fejlődésével, az iparosodással és az ezzel járó munkaerőszükséglet gyors emelkedésével magyarázható.

Jellemzők a városok fejlődésére a következő adatok:

A Magyar Autonóm Tartomány főbb városai lakosságának emelkedése 1930—1956 között

Városok	Évek			
	1930	1941	1948	1956
Marosvásárhely	38,517	44.946	47.043	65.188
Sepsiszentgyörgy	10.818	—	14.224	17.639
Régen	9.290	10.179	9.599	18.069

A városok lakosságának szaporodása, tekintetében első helyen kétségkívül Marosvásárhely áll. E város lakossága 1930—1941 között mindössze 6329 fővel gyarapodott. Ezzel szemben 1948—1956 között 18.145-tel. Az utóbbi időszak alatt Marosvásárhely lakossága többel növekedett, mint Sepsiszentgyörgy egész jelenlegi lakossága.

A városok lakosságának növekedését azonban nem kísérte ugyanolyan ütemű lakásépítkezés. Az 1948—1956 közötti lakosság létszámnövekedésének megfelelően, a jelenleg hivatalosan megállapított normák alapján, Marosvásárhelyen 145 ezer m² lakterületet kellett volna építeni; de ha az alacsony normáktól (8 m² egy személyre) eltekintünk, ennél jóval nagyobb méretű építkezésre lett volna szükség. Bár az utóbbi két-három évben rohamosan megindult az állami és magánlakás építkezés, az elmúlt évek kiesését nem sikerült még behozni.

Ilyen fejlődési ütem mellett az elkövetkezendő években a városok lakossága ismét jelentősen növekszik majd. Így például Marosvásárhely lakosságának száma 10—15 év múlva 90—100 ezer között fog mozogni. Egy 100 ezer lakosú város természetesen új kérdések megoldása elé

állítja a helyi államhatalmi és gazdasági szerveket. A lakásépítkezés rohamos fejlesztése mellett gondolni kell az ellátás, közlekedés, közszolgáltatások helyes megszervezésére.

A közölt adatok szerint a városi és falusi lakosság létszáma között bizonyos eltolódás állt elő, az előbbi javára. Vagyis míg a városi lakosság létszáma 1930-hoz viszonyítva 238,9 %-os emelkedést mutat, a falusi lakosság létszáma 95,2%-ra esett vissza. Ez a jelenség csak látszólag ellentmondásos. Arról van szó, hogy az utóbbi években nemcsak a régi városok lakossága szaporodott, hanem az új ipari létesítményekkel a tartomány iparosításával párhuzamosan egyes községek gazdasági potenciája megváltozott, városokká, vagy városi jellegű helységekké fejlődtek.

A városi jellegű helységeknél három típusát különböztetjük meg:

a) munkasközpontok, ide tartoznak: Komandó, Szentegyházsfalu, Köpec, Barót, Erdőszentgyörgy, Kápolnásfalu;

b) városmelléki községek, ide soroljuk azokat a helységeket, amelyek lakosságának nagyrésze a közeli nagy városokban dolgozik. Ilyenek: Marosszentkirály, Marosszentanna és Marosszentgyörgy;

c) üdülő és fürdőhelyek, ilyenek: Málnásfürdő, Tusnádfürdő, Előpatlak és Marosfő.

Megjegyezzük, hogy ezek a helységek nincsenek várossá nyilvánítva, egyik-másikuk még bizonyos mértékben mezőgazdasági jellegű, az utóbbi években megnövekedett gazdasági vagy politikai jelentőségük miatt azonban már nem sorolhatók a községek közé, új jellegüknek megfelelően a városi jellegű helységek közé tartoznak.

A városodási folyamat tovább tart. Várható, hogy a közeljövőben az olyan helységeket, mint Galócás, Kilyén, Ditró, városi jellegű helységekként kezelik. Ez természetszerűleg új feladatok elé állítja az illetékes államhatalmi és gazdasági szerveket.